

۱۵۷

قراردادهای راجع به مسئولیت قهری (حقوق ایران، انگلستان و مصر)

تألیف:

دکتر حمیده ره انجام

عضو هیات علمی، شگاه آزاد اسلامی، واحد تاکستان

دبیانه:

دکتر سید حسن صفایی

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	: ره‌انجام، حمیده،
عنوان قراردادی	: ایران، قوانین و احکام Iran. Laws, etc انگلستان . قوانین و احکام Great Britain.Laws,etc مصر . قوانین و احکام Egypt.Laws,etc
عنوان و نام پدیدآور	: قراردادهای راجع به مسئولیت قهری (حقوق ایران، انگلستان و مصر) / تألیف حمیده ره‌انجام؛ یا دیباچه سیدحسین صفایی،
مشخصات نشر	: تهران: مجد، ۱۳۹۶.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۸۷۳-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: مسئولیت (حقوق) -- ایران
موضوع	: Liability (Law) -- Iran
موضوع	: حقوق مدنی -- ایران
موضوع	: Civil rights -- Iran
موضوع	: مسئولیت (حقوق) -- انگلستان
موضوع	: Liability (Law) -- Great Britain
موضوع	: مسئولیت (حقوق) -- مصر
موضوع	: Liability (Law) -- Egypt
موضوع	: مسئولیت (حقوق) -- مطالعات تطبیقی
موضوع	: Liability (Law) -- Comparative
شناسه افزوده	: صفایی، سیدحسین، مقدمه‌نویس
رده بندی کنگره	: K22H ۸۳۹ .۸۸۱۳۹۶
رده بندی دیویی	: ۳۴۴.۵۰۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۹۷۲۳۳۱

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
موارد تخلف را به دفتر مرکز مجاهد گزارش فرمایید.

قراردادهای راجع به مسئولیت قهری (حقوق ایران، انگلستان و مصر)

تألیف: دکتر حمیده ره‌انجام

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۷ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۸۷۳-۳

ISBN: 978-600-193-873-3

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۹۶۳۳۸۶

فروشگاه مرکزی: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲

www.majdlaw.com

E-mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

فهرست مطالب

۱۱	دیباجه دکترسید حسین صفایی
۱۵	پیشگفتار
۱۷	مقدمه
۱۹	بخش اول: مفاهیم و اصول کلی
۱۹	فصل اول: مفهوم قراردادهای راجع به مسئولیت قهری
۲۳	فصل دوم: قالب حقوقی قراردادهای راجع به مسئولیت قهری
۲۳	مبحث اول: تأثیر اراده یکجانبه در اسقاط یا تحدید مسئولیت قهری
۲۴	گفتار اول: هشدار، مل احتمالی زیان در خصوص خطر
۲۴	بند اول: شرط و قاعده تحذیر یا هشدار
۲۶	بند دوم: شرایط لازم برای رفع مسئولیت
۲۷	گفتار دوم: رضایت زین دهنده
۲۷	بند اول: تأثیر رضایت زیان دیده
۲۹	بند دوم: مقایسه رضایت زیان دیده و شرط عدم مسئولیت
	گفتار سوم: تأثیر هشدارعامل احتمالی زیان و رضایت زیان دیده در اسقاط
۳۱	مسئولیت قهری
۳۱	مبحث دوم: اوصاف قراردادهای راجع به مسئولیت قهری
	فصل سوم: قراردادهای راجع به مسئولیت قهری و قراردادهای راجع به مسئولیت
۳۶	قراردادی
۳۶	مبحث اول: قراردادهای راجع به مسئولیت قراردادی
۳۷	گفتار اول: شروط محدود کننده و ساقط کننده مسئولیت قراردادی
۳۷	بند اول: مفهوم شروط محدود کننده و ساقط کننده مسئولیت قراردادی
۳۹	بند دوم: مقایسه شروط محدود کننده و ساقط کننده مسئولیت قراردادی
۴۰	گفتار دوم: شروط تشدید مسئولیت
۴۱	گفتار سوم: وجه التزام
۴۱	بند اول: مفهوم وجه التزام
۴۱	بند دوم: مقایسه شرط وجه التزام و شروط محدود کننده مسئولیت
	مبحث دوم: وجوه شباهت و افتراق قراردادهای راجع به مسئولیت قهری و
۴۳	قراردادهای راجع به مسئولیت قراردادی

مبحث سوم: توافقات مردد میان قراردادهای راجع به مسئولیت قهری و

قراردادهای راجع به مسئولیت قراردادی ۴۵

گفتار اول: ضمان درک ۴۶

بند اول: مبنای مسئولیت بایع در بازگرداندن ثمن ۴۶

بند دوم: مبنای مسئولیت بایع به جبران خسارت ۴۸

(۲-۱) مبنای مسئولیت فروشنده نسبت به خسارات در فقه امامیه ۴۹

(۲-۲) دلایل نظریه قراردادی بودن مبنای مسئولیت فروشنده نسبت به

خسارات ۵۱

(۲-۳) دلایل نظریه قهری بودن مبنای مسئولیت فروشنده نسبت به

خسارات ۵۲

گفتار دوم: خسارات ناشی از برهم زدن نامزدی ۵۴

گفتار سوم: خسارت ناشی از تلف مال عرضه شده برای فروش ۵۶

گفتار چهارم: مسئولیت ناشی از مذاکرات مقدماتی ۵۷

بند اول: نظر به نقد در مذاکرات مقدماتی ۵۸

بند دوم: ماهیت ضمانت ناشی از تقصیر در مذاکرات مقدماتی ۵۹

فصل چهارم: مطالعه تطبیقی ۶۲

مبحث اول: مفاهیم و اصول بنی قراردادی راجع به مسئولیت قهری در حقوق

انگلیسی ۶۲

گفتار اول: ماهیت قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده ۶۲

گفتار دوم: واژه‌شناسی ۶۳

گفتار سوم: امکان ساقط یا محدود کردن مسئولیت قهری ۶۴

گفتار چهارم: شرایط لازم برای اسقاط یا تحدید مسئولیت قهری ۶۵

بند اول: لزوم درج شرط عدم مسئولیت در قرارداد ۶۶

بند دوم: لزوم وضوح شرط عدم مسئولیت ۶۷

مبحث دوم: مفاهیم و اصول کلی قراردادهای راجع به مسئولیت قهری در حقوق

مصر ۶۹

گفتار اول: امکان تحقق قراردادهای راجع به مسئولیت قهری ۶۹

گفتار دوم: قراردادهای راجع به مسئولیت قهری و نهادهای مشابه ۷۰

بند اول: قراردادهای راجع به مسئولیت قهری و شرط عدم تعهد ۷۰

بند دوم: قراردادهای راجع به مسئولیت قهری و توافق بر تضمین مسئولیت)

قراردادهای تضمین مسئولیت) ۷۱

بند سوم: قراردادهای راجع به مسئولیت قهری و قراردادهای راجع به

مسئولیت قراردادی ۷۱

۳-۱	قراردادهای راجع به مسئولیت قراردادی	۷۲
۳-۲	مقایسه قراردادهای راجع به مسئولیت قهری با قراردادهای راجع	
	به مسئولیت قراردادی	۷۴
	مبحث سوم: مقایسه	۷۵
	بخش دوم: قراردادهای صحیح راجع به مسئولیت قهری	۷۷
	فصل اول: قراردادهای صحیح موثر بر میزان مسئولیت	۷۹
	مبحث اول: قراردادهای تشدید مسئولیت قهری	۸۰
	گفتار اول: مفهوم قراردادهای تشدید مسئولیت قهری	۸۰
	گفتار دوم: اعتبار اصولی قراردادهای تشدید مسئولیت قهری	۸۱
	مبحث دوم: قراردادهای تعیین وجه التزام	۸۲
	گفتار اول: مفهوم قراردادهای تعیین وجه التزام	۸۲
	گفتار دوم: اعتبار اصولی قراردادهای تعیین وجه التزام	۸۴
	گفتار سوم: آثار قراردادهای تعیین وجه التزام	۸۵
	گفتار چهارم: قراردادهای تعیین وجه التزام در فرض وقوع تقصیر عمدی یا	
	سنگین و ورود خسارت	۸۶
	فصل دوم: قراردادهای صحیح راجع به تعدیل	۸۸
	مبحث اول: شرط برائت از مسئولیت پزشکی	۸۹
	گفتار اول: شرط برائت از مسئولیت پزشکی در فقه امامیه	۹۰
	گفتار دوم: شرط برائت از مسئولیت پزشکی در قانون سابق مجازات اسلامی	۹۱
	گفتار سوم: شرط برائت از مسئولیت پزشکی در قانون جدید مجازات اسلامی	۹۳
	مبحث دوم: قراردادهای افزایش تعهد	۹۴
	فصل سوم: قراردادهای صحیح راجع به رسیدگی های قضایی	۹۶
	مبحث اول: قراردادهای ارجاع اختلاف به داوری	۹۶
	مبحث دوم: قراردادهای تعیین مرجع واجد صلاحیت محلی	۹۸
	گفتار اول: اعتبار یا عدم اعتبار قراردادهای تعیین مرجع واجد صلاحیت محلی	۹۸
	گفتار دوم: آثار قراردادهای تعیین مرجع واجد صلاحیت محلی	۱۰۰
	بند اول: آثار قراردادهای تعیین مرجع واجد صلاحیت محلی نسبت به	
	دادگاه رسیدگی کننده	۱۰۱
	بند دوم: تکلیف رای صادره از مرجع غیر صالح	۱۰۱
	فصل چهارم: مطالعه تطبیقی	۱۰۳
	مبحث اول: قراردادهای صحیح راجع به مسئولیت قهری در حقوق انگلیس	۱۰۳
	گفتار اول: شروط منوط به رعایت ضابطه معقولیت	۱۰۵

گفتار دوم: قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت

- ۱۰۷ متصرفین
- ۱۱۰ مبحث دوم: قراردادهای صحیح راجع به مسئولیت قهری در حقوق مصر
- ۱۱۰ گفتار اول: قراردادهای تشدید مسئولیت قهری
- ۱۱۱ گفتار دوم: قراردادهای تعیین وجه التزام (شرط جزایی)
- ۱۱۱ بند اول: مفهوم وجه التزام
- ۱۱۲ بند دوم: امکان تعدیل وجه التزام
- ۱۱۳ ۱-۲) کاهش وجه التزام
- ۱۱۴ ۲-۲) افزایش وجه التزام
- ۱۱۵ مبحث سوم: مقایسه

بخش سوم: قراردادهای باطل راجع به مسئولیت قهری

- ۱۱۷ فصل اول: قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت قهری
- ۱۱۷ مبحث اول: مفهوم قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت قهری
- ۱۱۸ گفتار اول: مفهوم قراردادهای ساقط کننده مسئولیت قهری
- ۱۱۹ گفتار دوم: مفهوم قراردادهای محدود کننده مسئولیت قهری
- ۱۱۹ مبحث دوم: انواع قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت قهری
- مبحث سوم: مقایسه قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت قهری با
- ۱۲۱ نهادهای مشابه
- ۱۲۱ گفتار اول: قراردادهای ساقط کننده مسئولیت قهری و عقد بیمه
- گفتار دوم: قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت قهری و قرارداد
- ۱۲۲ عدم تعهد
- ۱۲۲ بند اول: مفهوم و ارزش حقوقی شرط عدم تعهد در قراردادهای
- ۱۲۳ ۱-۱) مفهوم شرط عدم تعهد
- ۱۲۴ ۱-۲) اعتبار یا عدم اعتبار شرط عدم تعهد
- بند دوم: مقایسه قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت و
- ۱۲۶ قرارداد عدم تعهد
- ۲-۱) مقایسه قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت و شرط
- ۱۲۶ عدم تعهد در حوزه مسئولیت قراردادی
- ۲-۲) مقایسه قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت و
- ۱۳۰ قراردادهای عدم تعهد در حوزه مسئولیت قهری
- مبحث چهارم: اعتبار یا عدم اعتبار قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده
- ۱۳۰ مسئولیت قهری

۱۳۱	گفتار اول: قراردادهای قطعاً باطل (قراردادهای نامشروع).....
	بند اول: قراردادهای ساقط کننده و محدودکننده مسئولیت قهری ناشی از
۱۳۱	تقصیر عمدی و سنگین.....
	۱-۱) قراردادهای ساقط کننده و محدودکننده مسئولیت قهری ناشی از
۱۳۲	تقصیر عمدی.....
	۱-۲) قراردادهای ساقط کننده و محدودکننده مسئولیت قهری ناشی از
۱۳۳	تقصیر سنگین.....
	بند دوم: قراردادهای ساقط کننده و محدودکننده مسئولیت ناظر بر خسارات
۱۳۵	بارد به شخص.....
	۳-۱) دلایل صحت قراردادهای ساقط کننده و محدودکننده مسئولیت
۱۳۷	قهری.....
	گفتار سوم: دلایل اعلان قراردادهای ساقط کننده و محدودکننده مسئولیت
۱۳۹	قهری.....
۱۴۰	بند اول: ابراء سالم بجا بودن.....
۱۴۰	۱-۱) بررسی دلیل مطرح شده.....
۱۴۱	۱-۲) نقد دلیل مطرح شده.....
۱۴۲	۱-۲-۱) ابراء سالم بجا نبودن قراردادهای ساقط کننده مسئولیت.....
۱۴۳	۱-۲-۲) باطل نبودن ابراء سالم بجا بودن.....
۱۴۵	بند دوم: غرری بودن.....
۱۴۵	۲-۱) بررسی دلیل مطرح شده.....
۱۴۶	۲-۲) ارزیابی دلیل مطرح شده.....
۱۴۸	بند سوم: مغایرت با نظم عمومی.....
۱۴۸	۳-۱) مفهوم نظم عمومی.....
	۳-۲) مغایرت قراردادهای ساقط کننده و محدودکننده مسئولیت قهری
۱۵۰	با نظم عمومی سیاسی.....
	۳-۳) مغایرت قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت قهری
۱۵۰	با نظم عمومی اقتصادی.....
	۳-۴) مغایرت قراردادهای ساقط کننده و محدودکننده مسئولیت قهری
۱۵۱	با اخلاق حسنه.....
۱۵۲	۳-۵) ارزیابی دلیل مطرح شده.....
	مبحث پنجم: آثار قراردادهای ساقط کننده و محدود کننده مسئولیت قهری نسبت
۱۵۳	به اشخاص ثالث.....
۱۵۶	فصل دوم: قراردادهای راجع به قوه قاهره با جنبه مخففه.....

مبحث اول: مفهوم قراردادهای راجع به قوه قاهره با جنبه مخففه.....	۱۵۶
مبحث دوم: اعتبار یا عدم اعتبار قراردادهای راجع به قوه قاهره با جنبه مخففه.....	۱۵۷
فصل سوم: قراردادهای باطل راجع به رسیدگی‌های قضایی.....	۱۵۹
مبحث اول: قراردادهای تحدید مدت اقامه دعوا.....	۱۵۹
گفتار اول: مفهوم قراردادهای تحدید مدت اقامه دعوا.....	۱۵۹
گفتار دوم: اعتبار یا عدم اعتبار قراردادهای تحدید مدت اقامه دعوا.....	۱۶۰
بند اول: دلیل بطلان قراردادهای تحدید مدت اقامه دعوا.....	۱۶۰
بند دوم: دلایل صحت قراردادهای تحدید مدت اقامه دعوی.....	۱۶۲
مبحث دوم: قراردادهای ساقط کننده حق اقامه دعوا.....	۱۶۳
گفتار اول: مفهوم قراردادهای ساقط کننده حق اقامه دعوا.....	۱۶۳
گفتار دوم: اعتبار یا عدم اعتبار قراردادهای ساقط کننده حق اقامه دعوا.....	۱۶۴
مبحث سوم: توافق بر ارجاع اختلاف به مرجع فاقد صلاحیت ذاتی.....	۱۶۵
فصل چهارم: مانع تعجیر.....	۱۶۶
مبحث اول: قراردادهای باطل راجع به مسئولیت قهری در حقوق انگلیس.....	۱۶۶
مبحث دوم: قراردادهای باطل راجع به مسئولیت قهری در حقوق مصر.....	۱۶۷
گفتار اول: مفهوم قراردادهای معافیت از مسئولیت قهری یا تخفیف آن.....	۱۶۷
گفتار دوم: اعتبار یا عدم اعتبار قراردادهای معافیت از مسئولیت قهری یا تخفیف آن.....	۱۶۸
مبحث سوم: مقایسه.....	۱۶۹
نتیجه.....	۱۷۱
منابع.....	۱۷۵

دیباجه دکتر سید حسین صفایی^۱

بسمه تعالی

با توجه به اهمیت روز افزون حقوق مسئولیت مدنی و قراردادهای مربوط به آن، جای خوشوقتی است که کتاب دیگری در این زمینه با عنوان "قراردادهای راجع به مسئولیت قهری (حقوق ایران، انگلستان و مصر)" به جامعه حقوقی کشور تقدیم می‌گردد. با این که درباره قراردادهای راجع به مسئولیت مدنی قراردادی کارهای متعددی انجام شده و آثار ارزشمندی به چاپ رسیده، در زمینه قراردادهای راجع به مسئولیت مدنی قهری یا خارج از قرارداد تحقیق جامع و مفروض، در حقوق ایران انجام نشده است. خوشبختانه کتاب حاضر تالیف خانم دکتر ره انجام که از حقوقدانان برجسته و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی هستند این خلا را پرمی‌کند. بدیشه‌ها و اطلاعات سودمندی در این باره در دسترس حقوقدانان می‌گذارد.

اصل حاکمیت اراده در قراردادهای راجع به مسئولیت قراردادی علی‌الاصول پذیرفته شده، ولی اینکه قرارداد و اراده طرفین تا چه اندازه می‌توانند در قراردادهای مسئولیت قهری کارآمد باشد، محل بحث و اختلاف است. البته موضوع بحث، تردید، قراردادهای راجع به مسئولیت قهری است که پیش از وقوع خسارت منعقد می‌شوند. ولی در صحت قراردادهای پس از وقوع ضرر که نوعی صلح یا مضمول ماده ۱۰ قانون مدنی هستند جای شک و تردید نیست.

در این کتاب، قراردادهای ساقط‌کننده، محدود‌کننده، مشدده، تعیین‌کننده وجه التزام، قراردادهای راجع به قوه قاهره و قراردادهای راجع به رسیدگی‌های قضایی مورد توجه و بررسی قرار گرفته است. از میان قراردادهای مذکور، صحت یا بطلان قراردادهای ساقط‌کننده و محدود‌کننده محل تامل و اختلاف بوده و علمای حقوق در این زمینه اتفاق نظر ندارند. از این رو بیان دیدگاه‌های مختلف و دلایل آنها منجر به مطالعه مفصل‌تر و جزیی

۱- استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی-

تر این قسم از قراردادهای نسبت به سایر قراردادهای قابل طرح در حوزه مسئولیت خارج از قرارداد شده است.

مباحث مورد نظر به صورت تطبیقی بررسی شده و علاوه بر حقوق ایران، حقوق انگلستان و مصر مورد مطالعه و مقایسه قرار گرفته است. البته مطالعه تطبیقی به دلیل تفاوت فاحش میان نظام های حقوقی ایران و مصر از یک سو و حقوق انگلستان از سوی دیگر با دشواری هایی همراه است. در واقع به علت تفاوت ساختار، تقسیم بندی ها، اصطلاحات و مفاهیم حقوق انگلیس که عضو خانواده کامن لا می باشد برخی موضوعات مطرح شده در آن نظام حقوقی، به آسانی قابل طرح و مقایسه در دو نظام دیگر مورد بحث نمی. سدیکن مولف به خوبی از عهده این کار برآمده بدین گونه که در هر بخش، ابتدا حقوق ایران و سپس حقوق انگلستان و مصر را شرح داده و نهایتاً سه نظام حقوقی را با یکدیگر مقایسه کرد است. شک نیست که حقوق تطبیقی می تواند در فهم بهتر و اصلاح و تکمیل حقوق ایران، سودمند باشد.

گفتنی است که در حقوق انگلستان، شروط محدود کننده و ساقط کننده مسئولیت قهری، وجه التزام، شرط فسخ، شرط تحدید مهلت اقامه دعوی و شرط تشدید مسئولیت قهری به طور پراکنده، در آراء دادگاه ها مورد توجه قرار گرفته و قواعد آن به طور عمده مبتنی بر آراء قضائی است. باید که پاره ای قوانین خاص نیز در این کشور وضع شده است. وانگهی قسم اخیر از شروط راجع به مسئولیت، در مباحث مربوط به مسئولیت مدنی متصرفین املاک، مطرح شده است.

در حقوق مصر نیز قراردادهای تشدید، معافیت، تخفیف، مسئولیت قهری، قراردادهای تعیین کننده وجه التزام و قراردادهای راجع به قوه قاهره که در نظر می دارند متعهد، حتی با وجود قوه قاهره، مسئول باشد، یا بدون وجود برخی از شرایط قوه قاهره، بهره مسئولیتی نداشته باشد، نیز مطالعه شده است و قواعد به طور عمده مبتنی بر قانون است.

در مطالعه حقوق ایران، از کتابها، مقالات و پایان نامه های متعددی مرتبط با موضوع استفاده شده و مولف محترم از منابع معتبر و کافی بهره برده و کار تحقیقی و تطبیقی نسبتاً عمیقی انجام داده و بر اساس اصول و مبانی و اندیشه های حقوقی، و به رغم فقدان نصوص قانونی، راه حل های معقول و قابل قبولی ارائه کرده است. برای بررسی نظام حقوقی انگلستان و مصر نیز عمدتاً کتابهای معتبر مورد استناد قرار گرفته اند. از آنجا که در حقوق انگلستان، برخلاف حقوق ایران و مصر، تفاوتی میان شروط محدود کننده و ساقط کننده مسئولیت قراردادی و قهری وجود ندارد، کتابهای "حقوق قراردادهای"، در بررسی موضوع، راهگشا بوده است.

در کتاب حاضر قراردادهای راجع به مسوولیت قهری به دو گروه قراردادهای صحیح و قراردادهای باطل تقسیم شده‌اند و پس از بیان کلیات، نخست قراردادهای صحیح و سپس قراردادهای باطل به تفصیل و با روش علمی و استدلالی مطالعه شده‌اند. ما مطالعه این کتاب سودمند را - که جای آن در ادبیات حقوقی ایران خالی بوده - به همه حقوقدانان و دانشجویان حقوق توصیه می‌کنیم و موفقیت روزافزون مولف فاضل و ارجمند را از خداوند بزرگ خواستاریم.

دی ماه ۱۳۹۶ - دکتر سید حسین صفایی